

Okul Öncesi Dönemde Düşünme Becerilerinin Gelişmesinde Yaratıcı Bir Süreç Olarak Drama

Belma TUĞRUL*
Hacettepe Üniversitesi

Özet

Okulöncesi dönem, ilköğretime başlamadan önceki yaşamın ilk altı yılını kapsar. Bu dönem fiziksel, sosyal, duygusal ve zihinsel gelişim dinamikleri açısından yaşamın en önemli yıllarıdır. Çocukların düşünme becerilerinin gelişimi dinamik bir süreçtir. Çocukların gelişim sürecinde düşüncelerinin nasıl bir değişime uğradığını bilmek onlarla ilgili doğru ve etkili öğrenme ortamlarının oluşturulması için gereklidir. Çocukların düşünceleri değerlidir çünkü kendi duygusal ve zihinsel süreçlerinin ürünüdür. Düşüncelerin somut ifadesi davranışlardır. Bu nedenle çocukların davranışlarının ardındaki düşünceyi bilmek davranışlar hakkında objektif yorum yapabilmek için gereklidir. Eğitimin amacı çocuklara bilgi, duygu ve düşünce aktarımı değil, bilgi, duygu ve düşünceleri oluşturma, kullanma ve öğrenmeye karşı güdülenmiş merak ve olumlu tutumlar geliştirmektir. Drama çocukların düşünsel yeteneklerinin geliştirilmesinde çok önemli rol oynar.

Anahtar sözcükler: *Okulöncesi, drama, düşünme, düşünce gelişimi, yaratıcılık*

Abstract

Earlychildhood period includes the six years before the elementary school. This period can be called as crucial with respect to its physical, social, emotional, and cognitive dynamics. The development of thinking skills of children is a dynamic period. Knowing how do thoughts of children change is essential to make a proper and effective communication between children. The thoughts of children are valuable since they are the product of their emotional and cognitive periods. The behaviors are the concrete ways of thoughts. Because of this fact, it is necessary to know the thoughts of the children's behaviors to make an objective interpretation about their behaviors. The purpose of education is not to give knowledge, emotion and thought to the children, in contrast, it is aimed to develop creating positive attitudes, thoughts and emotions, arousing the curiosity in children. Drama plays a significant role in developing the thinking skills of children.

Keywords: *Earlychildhood, drama, thinking, development of thinking, creativity*

* Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, İlköğretim Bölümü, Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı, E-posta: btugrul@hacettepe.edu.tr

Giriş

Okulöncesi dönem, ilköğretime başlamadan önceki yaşamın ilk altı yılını kapsar. Bu yaşamsal dönem fiziksel, sosyal, duygusal ve zihinsel gelişim dinamikleri açısından yaşamın en önemli yıllarıdır. İnsanı diğer canlılardan ayıran en önemli özellik onun düşünebilmesi, öğrenebilmesi ve hayal kurabilmesidir (Wood 1999). Düşünme becerisi, bilinen diğer canlılar içinde yoktur ya da çok ilkel seviyede bulunmaktadır. Düşünebilme becerisi nedeniyle insanoğlu, kendi hayatını kontrol edebilme kendi hayatına yön verebilme gücüne sahiptir. Bir başka deyişle düşünme gücü bireye geleceğini istediği gibi kurabilme sorumluluğunu yüklemektedir. Bu insanoğlunun doğuştan getirdiği doğal bir yetenektir. Birey, doğası itibarıyla düşünme yeteneği ile donatılmış olarak dünyaya gelmektedir. İnsanoğlunu diğer canlı türlerinden üstün kılan düşünebilme yeteneğini onun yüksek yararı ve gelişmesinde fırsat olarak kullanmak için en kritik dönem, okulöncesi yıllarıdır. Oktay (2000), okulöncesi dönemi yaşamın sihirli yılları olarak tanımlamaktadır. Erken çocukluk yılları olarak da tanımlanan okulöncesi dönem, çocukların büyüme, öğrenme, oyun oynama, güvende olma çağıdır. Milletler Cemiyetinin 1924'te Çocuk Hakları Cenevre Bildirgesi'ni benimsemesi ile çocukların yaşama, sağlık, eğitim, korunma ve katılma haklarının yaşama geçirilmesi taahhüt edilmektedir. 1989 yılında da BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen 192 ülkenin ve Türkiye'nin 1995 yılında dahil olduğu Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ile çocukların yaşamaları, gelişmeleri ve korunmaları hayırseverlik işi değil, ahlaki ve hukuksal bir yükümlülük olarak kabul görmüştür (Unicef, 2006). Bütün bu bilgiler de desteklemektedir ki çocuklar güçlü toplumların güvencesi olarak özel ilgi ve desteğe layıktır. Çocuklar düşüncelerini ifade etme ve düşüncelerini geliştirme yönünde

yetişkin dünyası tarafından çeşitli şekillerde engellenmektedir. Bazen koruyucu kollayıcı ebeveyn olmak çocukların gelişmesi üzerinde tahminlerin üzerinde engelleyici olmaktadır (Baklaya & Tuğrul, 1998). Çocukların düşüncelerine saygı duymak bir çocuk hakkıdır. Bu hakkın gereğini yapabilmek için çocukların nasıl düşündükleri hakkında bazı temel bilgileri hatırlatmak gerekmektedir.

Piaget (1971) küçük çocuğun öğrenme sürecini dünyaya uyum sağlaması olarak tanımlamaktadır. Çocuğun daha önce bildiklerinden oluşan zihinsel şemalarının yeni karşılaşılan durumlara uydurulması zihinsel bir eylemdir. Bu zihinsel eylem de doğrudan çocuğun düşünme özelliklerini yansıtmaktadır. Piaget öğrenme sürecindeki zihinsel eylemlerin çocuğun düşünmesinin sonuçları olarak açıklamaktadır. Çocukların yetişkinler gibi düşünmemesi gelişimsel olarak beklenen bir durumdur (Akt:Bjorklund, 1995).

Düşünme üzerinde düşünmek gerekir. Peki düşünme nedir? Düşünme, zihinsel bir işlemdir. Zihnin algılananları gözden geçirmesi ve tartışmasıdır. Aster (1945) düşünmeyi birleştirmek, parçalamak ve mukayese etmek olarak açıklamaktadır. Ancak, düşünme sadece zihinsel bir eylem değildir aynı zamanda sosyal bir üründür (Gökberk, 1994).

Bu nedenle çocukların düşünme becerilerinin geliştirilmesinin sosyal ve zihinsel yönden desteklenmesi gerekir.

Piaget'in zihinsel gelişim kuramında çocuğun düşünsel özellikleri gelişim dönemlerine göre farklılık göstermektedir.

1- 0-2 yaş duyu-motor dönemde; model alma ve taklit etme kökenli davranışların ortaya çıkması, duyuların uyarılması ile algıya dayalı öğrenme.

2- 2-7 yaş arasındaki çocuklar işlem öncesi dönemde; Bu dönem düşünce becerileri açısından iki farklı döneme ayrılır:

a. Sembolik İşlemler Dönemi 2-4 yaş: Sembolik düşünce gelişimi (nesne ya da hareketlerin bir başka şeyi temsil etmesi). Dilin ve dramatik oyunların kullanılmaya başlanması, kelime hazinesinde hızlı bir artış. Ben merkezli düşünce, animizm (canlı ve cansız nesnelere arasında ayırım yapamama).

b. Sezgisel İşlemler Dönemi 4-7 yaş: Akıl yürütmelerin başlaması, nesnelere belirli bir özelliğe göre sınıflama ve sıralamada zorluk /güçlük yaşama, sayı korunumunu başaramama.

3- Somut İşlemler Dönemi/7-12 yaş Empati, mantıksal düşünme, olaylar arasında ilişki kurma, merkezizetsizlik, karar verirken çok merkez/boyut/özelliğe kullanabilme. Korunum, dönüştürülebilirlik, çoklu sınıflama.

4-Soyut İşlemler Dönemi/12yaş ve üstü Analiz-sentez yapabilme, ergen egosantrizmi, aşırı idealizm, hayali seyirciler, soyut düşünme, soyut kavrama, hipotezler oluşturabilme ve aralarından seçim yapabilme (Bjorklund,1995; Tipton 2001).

Görüldüğü gibi çocukların düşünme becerilerinin gelişimi dinamik bir süreçtir ve basit ve somut düşünceden giderek daha üst düzeyde zihinsel işlemleri gerektiren soyut düşünmeye doğru gelişim gösterir. Çocukların gelişim sürecinde düşüncelerinin nasıl bir değişime uğradığını bilmek onlarla ilgili doğru ve etkili öğrenme ortamlarının oluşturulması için gereklidir.

Zekânın doğuştan belirlendiği ve değişmez olduğu düşüncesi, 21. yüzyılda terk edilmiştir.

Bugün bilinmektedir ki insanlar belli bir alanda genetik alt yapı ile dünyaya gelmiş olsalar da yüksek kalitedeki bir eğitim süreci zekâyı

geliştirebilmektedir. Zekânın sözel ve matematiksel beceriler üzerine yoğunlaştığı geleneksel zekâ testleri de Howard Gardner'ın (1995) zekânın çok boyutluluğu fikrine yenik düşmüştür. Bu görüş bireyin farklı öğrenme gereksinimleri olduğuna dikkatleri çekmekle birlikte, çocukların her birinin farklı yollarla öğrendiği gerçeğini de göstermiştir. Zeka alanındaki bu değişim ve gelişmeler eğitimin öğrenme süreçleriyle ilgili olarak yeni uygulamalara temel oluşturmuştur. Böylece, bireylerin öğrenme gereksinimlerinin karşılanması için farklı olanaklar yaratmak, eğitim sisteminin temel sorularından biri olarak önem kazanmıştır (Dodge, Colker & Heroman, 2002). Çocukların her biri farklı yolla öğrendiğine göre, öğrenme ortamının farklı öğrenme gereksinimleri ve öğrenme stilleri olan çocuklar için zenginleştirilmesi gerekmektedir. Öğrenmek için birçok kaynak vardır, bu kaynakları kendi yararına kullanma gücü, çocuğun kendisine aittir. Ancak öğretmenlerin çocukların öğrenme yollarını aydınlatıcı, rehber olması beklenmektedir. Ayrıca çocukların birbirlerine öğretme gücünden de yararlanmak gerekmektedir. Çocuklar birbirlerinin etkili öğretmenleridir. Çocukların her biri büyük düşünerlerdir. Çocuklara yardım etmek isteyen profesyoneller ve aileleri onları tanımak zorundadır. Çocuğu tanımak ise onların nasıl düşündüklerinin anlaşılmasını gerektirmektedir. Çocukların en çok yaptığı şey düşünmektir. Bunun yanı sıra yetişkinlerin en az yaptığı şey de çocukların düşüncelerini anlamaya çalışmak ve onların düşünce gücünden yararlanmaktır. De Bono (1992) yetişkinlerin dünyaya çocukların gözünden bakarak düşüncelerindeki akıcılığı ve esnekliği beslemeleri gerektiğini vurgulamaktadır.

Çocuklar için düşünmek eğlenceli bir süreçtir; çünkü çocuklar düşünceleriyle oynarlar. Düşünmeyi zevkli kılan sadece bize tattırdığı özgürlük duygusu değil, aynı zamanda bir şeyi

yakalama, keşfetme heyecanıdır (Vosniadou, 2004; Wood 1999). Ancak geleneksel okulda çocuklar düşüncelerinden dolayı riske girerler çünkü ortak fikir üzerinde uzlaşma konusunda yüksek beklenti vardır. Çocukların otoriteyle bir başka deyişle öğretmenle ve diğer arkadaşlarıyla aynı fikirde olması, olası beklentilerle sınırlı düşünceler dışındaki farklı cevaplara tahammülsüzlük çocukların düşünme gücünü geliştirmelerini riske sokar.

Rousseau "çocukluğun kendine has görme, düşünme ve hissetme tarzı vardır; hiçbir şey kendi tarzımızı onlarınkinin yerine koymak ve onlara kabul ettirmeye çalışmak kadar yanlış olamaz" demektedir (Akt:Alexander,1995). Weikart ve Hohmann (2000) ise, çocukların çevrelerindeki dünyayı anlamak için çevreleriyle düşünerek etkileşime girdiklerini belirtmektedirler. Çocukların dünyayı anlamasının, hareket etme ve sorular sorma yoluyla gerçekleşebileceğine dikkat çekmektedirler. Ancak bu arada çocukların yetişkinlerden ve birbirlerinden de farklı düşündükleri üzerinde durmaktadırlar. Çocuklarımızın farklılıkları fark etmesini sağlamak önemlidir ancak asıl olan çocukların farklı olma cesareti göstermelerini sağlamaktır. Farklılıkları fark etmek farklılıkları kabul edebilmek için ilk adımdır. İnsanların temel gereksinimleri içinde başkaları tarafından kabul ve onay görme gereksinimi bulunmaktadır (Isenberg ve Jalongo, 2001).

Başkalarının görüş açısı içinde olmak genel olarak onaylanan toplumsal bir değerdir. Geleneksel okul, öğrencilerinin kendilerini öğretmenlerine, anne ve babalarına beğendirmelerini desteklemektedir. Bu da bireyin kendi ile ilgili olarak başkalarının karar ve sorumluluklarına bağımlı olduğu "dıştan denetim odağı" gelişmiş bireylerin yetişmesine neden olabilmektedir. Kendi duygu, düşünce ve davranışlarının kontrolünü elinde bulundurabilen

bir başka deyişle içten denetim odağı gelişmiş olanlar yaşam kalitesi yüksek bireyler topluma faydalı olabilmektedirler. "Farklı olmak" kavramının zihinlerde ilk çağrıştırdığı anlam; kural dışı olmak, uyumsuzluk, çatışma vb. gibi negatif duygu ve düşünceler olsa da "farklı olmak" aslında bu negatif algılarla baş edebilecek kadar yüksek öz güven ve kararlılık ifadesini içermektedir.

Çocukların düşünceleri değerlidir çünkü kendi duygusal ve zihinsel süreçlerinin ürünüdür. Düşüncelerin somut ifadesi davranışlardır. Bu nedenle çocukların davranışlarının ardındaki düşünceleri bilmek davranışlar hakkında objektif yorum yapabilmek için gereklidir. Birçok öğretmen, çocukların sıradışı, alışılmamış düşüncelerinden korkar çünkü alışılmışın dışındaki düşüncelerle başa çıkmak, bunu gelişim yönünde bir fırsat olarak kullanmak üst düzeyde öğretmen yeterliliğidir. En önemlisi farklılıkları kabul edebilmek için yaratıcı düşünmenin gücüne inanmak ve kendi düşünme biçimini de bu boyutta geliştirmeye açık tutmak gerekir. Yaratıcı düşünce yaratıcı öğretmen ve anne babaların sağlayacağı olanaklarla geliştirilebilmektedir (Isenberg & Jalongo, 2001). Çocuklar yaratıcı güçlerini fark etmek ve kullanmak için yaratıcı modellere gereksinim duymaktadırlar. Bu nedenle modeli yaratıcılığı engelleyen bir unsur olarak görmemek gerekir. Yaratıcılığın engeli model değil, modele bağımlılık yaratan yetişkin davranış ve tutumlarıdır.

Anaokullarında çocukların farklı düşünme yollarının desteklendiği çok sayıda fırsat sunmak mümkündür. Böylelikle çocuklar kendi düşünme süreçleri ve ürünleri dışındaki örnekleri de görme şansı bularak kendilerini geliştirebilmektedirler. Örneğin Hacettepe Üniversitesi Beytepe Anaokulunda "Matematik Kutusu" olarak tanımlanan bir çalışma kapsamında çocukların boynuna bir rakam kolyesi takılmakta ve çocuklar

ertesini gün anaokuluna gelirken rakam kolyelerindeki rakamı temsil eden sayıdaki nesnelere matematik kutularına koyup gelmektedirler. Örneğin 3 rakamı ile ilgili olan çocuklar, kutularına koydukları şeylerden üçer tane koymak durumundadırlar. 3 rakamıyla çalışan bir çocuk kutusuna üç mandal, üç ataç, üç araba, üç peçete vb. koymuşken, 3 rakamıyla çalışan başka bir çocuk kutusuna üç pipet, üç anahtarlık, üç havlu, üç bayrak vb. koymuş olabilmektedir. Böylece çocuklar aynı rakamla çalışsalar bile farklı şekilde düşünüp farklı ürünler üzerine odaklandıklarını fark edebilmektedirler. Çözülmesi gereken problem aynı olsa bile çözümler çok sayıda ve birbirinden farklı olabilmektedir. Çocukların aynı konuda farklı düşünme olasılıklarını geliştirmeye yönelik bir başka çalışma da çocukların sadece ipleri ve beyaz kağıdı kullanarak ürünler oluşturmaya yöneliktir. Bu aynı zamanda, çocukların aile katılım programı kapsamında planlanan bir çalışmadır. Özellikle küçük çocukların ailelerinin sürece dahil olması ve çocuklarının düşünme biçimlerini anlayabilmeleri açısından önemlidir. “İpler ve Beyaz Kağıt” projesi anne ve babaların çocuklarıyla nitelikli zaman geçirmesini de hedeflemektedir. Evde yapılan çalışmalar okulda sergilenerek çocukların kendi dışındaki farklı ve özgün örnekleri görmesi sağlanmıştır (Tuğrul, 2007). Çok sayıda ürün çok sayıda farklı düşüncenin sonucudur. Ancak birçok okulda çocukların birbirinin aynısı olan ürünleri yapma konusunda yönlendirildiği görülmektedir. Çocukların kendi düşünme sürecinin ürünleri dışında “başka ve farklı” ürünleri görmesi için yaratıcı öğretmenlere ve yaratıcı yöntemlere gereksinim vardır. Anaokulunda uygulanan bir başka örnek de çocukların problem çözme sürecine yönelik olarak yapılan “Sen Olsan Ne Yaparsın?” çalışmasıdır (Tuğrul, 2007). Bu çalışma kapsamında öğretmen çocuklara çeşitli problem durumları vermekte ve çocuğun bu

problem için önerilerini sormaktadır. Örneğin “Arkadaşın da sen de aynı oyuncakla oynamak istediniz ama ondan sadece bir tane var ve arkadaşın senden önce oynacağı almış. Bu durumda ne yapmayı düşünürsün?”, ya da “Arkadaşlarına sürpriz yapmak istedin ve onlara birer şeker armağan etmeyi düşündün fakat okula geldiğinde birkaç şekerin eksik olduğunu fark ettin. Bu durumda ne yapmayı doğru bulursun?” gibi çeşitli sosyal problemlere çözümler üreten çocuklar, düşünme becerilerini geliştirerek sosyal iletişim becerilerini de güçlendirme fırsatı bulabilmektedirler, ayrıca bu tip çalışmalar çocukların dil becerilerini ve olasılıkları düşünme becerisini de geliştirerek günlük problemlerle baş etme gücü ve güveni de sağlayabilmektedir.

Çocukların düşüncelerini deneyimleri besler, buna gelişimsel süreç de eşlik eder. Bu nedenle çocukların düşünme becerilerinin geliştirilmesinde çevre tarafından sunulan olanakların bilinçli olarak güçlendirilmesi gerekmektedir. Çocukların düşünmesini tetikleyen en güçlü en doğal, en pratik ve ekonomik yol, soru sormaktır. Sungur (1997) yaratıcı bireylerin yaşama yönelttikleri çetin sorularla etkinliklerini başlattıklarını vurgulamıştır. Frank Kindom ise soru sormayı zekânın yaratıcı eylemi olarak tanımlamaktadır (Akt: Sungur 1997, s.138). Düşüncenin yönlendirilebilmesi ve geliştirilmesi soru sormakla mümkündür. Doğru yanıtlar ancak doğru sorularla elde edilebilir. Soru sorma, aslında bir gereksinimin ifadesidir. Onun da arkasında merak güdüsü vardır. Tarih boyunca yaşamış olan bütün ünlü bilim adamlarının ortak yönü yaşadıkları dünyayı merak etmiş olmalarıdır. Bilimin ve buluşun keşif kaynağı soru sormaktır (Gelb, 2004). Bunun en iyi örneği fizik alanında 1934 yılında Nobel ödülünü alan İtalyan fizikçi Carlo Rubbia'nın kendisiyle röportaj yapan gazetecilere verdiği yanıtta açıkça vurgulanmıştır. Rubbia, kendisine nasıl başardınız sorusunu soran gazetecilere “Annem her gün bana bugün okulda

aferin aldın mı diye sormak yerine bugün öğretmene hiç soru sordun mu diye sorardı.” yanıtını vermiştir. Bu nedenle doğru soruyu sormak öğrenmenin dolayısıyla düşünmenin ilk aşamasıdır. Sorular yeni düşünceler oluşturur ve mevcut düşüncelerin kullanılabilirliğini sağlar. Sorular düşünmenin sonucudur. Eğitimin amacı çocuklara bilgi, duygu ve düşünce aktarımı değil, bilgi, duygu ve düşünceleri oluşturma, kullanma ve öğrenmeye karşı güdülenmiş merak ve olumlu tutumlar geliştirmektir. Geleneksel okul sorularına değil; doğru ve tek yanıtın bulunmasına yönelmektedir. Bu okullarda ödüllendirilen düşünce biçimi doğru yanıtı bulmaktır. Oysaki çocukların doğal merakı tümüyle sorulara odaklanmıştır. Çocukların ilgisini çekmek, merak uyandırmak ve bunu düşünmeye yönlendiren sorularla geliştirmek gerekir. Burada önerilen, doğru yanıtın çok “doğru soruyu” bulmaktır. Daha önce sorulmuş yanıtları bilinen sorular yerine daha önce hiç sorulmamış olan soruları sormaya cesaretlendirilmek önemlidir (Prashing, 1996). Daha önce sorulmuş ve benzer yanıtlar alınmış soruların olası başka yanıtlarının olabileceğine dikkati çekmek ve “başka” sorusuyla sorgulama ve yeniden gözden geçirme sürecinin geçirilmesi de önemlidir. Çocukların düşünmek için zamana gereksinimi vardır. Çocuklar kendilerine hazır olarak sunulan bilgileri ezberlemek durumunda kaldıklarında ve bu bilgiler de çok fazla olduğunda düşünmek için zaman bulmak imkânsızlaşmaktadır. Yanıtını içinde barındıran sorular da çocuk için zaman kaybıdır. Bu tip sorular düşünmeyi tetikleyici değil düşünmeyi engelleyici ve bağımlılık geliştiricidir. Oysaki çocuğun düşünce üretebilmesi için kendi kendine kalmaya gereksinimi vardır. Düşünme öğrenilebilir ve geliştirilebilir bir beceridir.

Düşünmenin karar verme, planlama, yenilikler ve sorun çözme boyutları ile mantıksal düşünmeden yaratıcı, yanal (Lateral) düşünmeye

doğru gelişim göstermesi desteklenmelidir (Isenberg & Jalongo, 2001). Birçok yetişkin, düşünmenin kendiliğinden gelişen bir beceri olduğunu düşündüğü için, özel olarak düşünme becerilerinin öğretilmesiyle ilgilenmemektedir. Tabi ki düşünce gelişimsel bir süreç izler ancak bu sürecin etkili öğretim yöntemleriyle desteklenerek güçlendirilmesi de mümkündür.

Drama çocukların düşünme becerilerinin gelişmesinde etkili yöntemlerden biridir. Özellikle küçük yaşlardaki çocuklarla yapılan drama çalışmaları yaşantılara dayalı deneyimleri harekete geçirmeyi hedeflemektedir. Çünkü bu deneyimler çocuklar için gerçek, somut ve kişiye özeldir (Tuğrul, 2005).

Çocuklar yetişkinlerin küçük kopyaları değildir. Kendilerine özgü gereksinimleri, ilgileri ve düşünce yapılarıyla tamamen kendilerine özgün varlıklardır. Tıpkı kar taneleri gibi. Kar tanelerinin hiçbirisi birbirinin aynısı değildir. Çocuklar birbirleriyle ortak özellikler gösterse de özgünlüklerini koruma yolunda doğal dirençler gösterirler. Yetişkinlerin çocukların kendi varoluşlarını kanıtlamanın ispatı olan bu direnişleri gelişme yönünde fırsat olarak değerlendirmesi beklenir. Örneğin tanışma ile başlayan bir drama sürecinde çocukların kendileri hakkında düşünmelerini sağlayacak sorular sorulabilir. Çocuklar oturuyorlar ise ayağa kaldırılır. Ayakta duran çocuk grubuna “Ben size ne söylersem otursunuz?” ya da “Oturmanız için size ne söylemem gerekir?” ya da “Oturmanızı sağlamam için bir şey söylemek dışında ne yapabilirim?” vb. gibi çeşitli sorular sorulabilir. Burada önemli olan çocukların oturmasını sağlamak değil her gün onlarca kez yapılan bir rutin davranış hakkında düşünmelerini sağlamaktır. Çocuklardan alınan birçok yanıt olacaktır. Eğitimci her bir yanıtın iyi fikir olduğunu söyleyerek yüceltme yapar ve ardından “başka, başka, başka” sorularıyla çocukları farklı

fikirler üretmesi için cesaretlendirir. “Başka” sihirli bir sözcüktür. Çünkü düşünme gücümüzü kullanma konusunda seçeneklerin varlığına dikkat çeker. Bu da çocukta seçenekli (olasılıklı) düşünme, yaratıcı düşünme, işınsal düşünme, iraksak düşünme, eleştirel düşünme, yanal düşünme vb. gibi aslında süreç ve işlem olarak farklı, fakat düşünmedeki akıcılığı, esnekliği ve orijinallliği ifade etme açısından benzerlik taşıyan düşünme becerilerinin gelişmesini sağlar.

Oyunumuza geri dönecek olursak; eğitimci, çocuklardan aldığı yanıtlardan sonra süreci kendi planladığı şekilde sürdürür. Bazı olası durumlar söyler ve bu özellikleri taşıyanların oturabileceğini duyurur. Örneğin, “Sabah kahvaltısında ballı süt içenler otursun, okula gelirken iç çamaşırını değiştirenler otursun, evden çıkarken iki komşusuyla karşılaşanlar otursun, yolda gelirken herhangi bir hayvan görenler otursun” vb. gibi yakın geçmişle ilgili sorular sorulabileceği gibi daha uzak geçmişle uzun süreli belleklerini kullanabilecekleri sorular da sorulabilir. Örneğin, bayram tatilinde başka bir şehre tatile gidenler, ailesinde ya da komşuları arasında yeni bir bebeğin doğduğunu bilenler, yatmadan kitap okuyan anne ve babası olanlar vb. Aslında bu soruların her biri çocukların kendi yakın ve uzak çevrelerini, yaşamlarını gözden geçirmeleri için düşünsel bir eylem planıdır. Bu çalışmada sorulan sorular düşünmeye yönlendirici sorulardır. Yanıtlardan çok sorular önemlidir. Drama bireyin kendi ile yüzleşme sürecidir. Dramanın doğasında etkileşim vardır (Tuğrul, 2005). Bu çalışmada da çocuğun grup içinde bireysel gereksinimleri karşılanmış olmakta ve birbirlerinin hayatına ilgi duyarak etkileşim ortamı yaratılmaktadır. Üstelik dramanın çok temel kazanımlarından biri olan çevre hakkında duyarlılık geliştirme de bu süreçte desteklenmektedir. Drama yaşamın kendisini yansıttığı için çocuklar için öğrenme anlaşılabilir, basit fakat ilginç olarak gerçekleşmektedir.

Burada sunulan çalışmanın drama sürecinin tanışma, ısınma aşamasıyla ilgili bir örnek olduğu ve sürecin devam edeceği düşünülmelidir.

Bu çalışma ortak özellikler taşıyan çocukların bir araya gelerek temalarını canlandırma, resmetme şeklinde sürdürülebilir.

Çocukların çevrelerine olan farkındalıklarını kuvvetlendirmek amacıyla yukarıda aktarılan oyun bir başka formuyla daha oynanabilir. Öğretmen yeni bir faaliyete geçmek için özel bir kuralı yerine getirmeleri gerektiğini belirtir. “Çocuklar az sonra resim yapacağız ancak bu çalışma için önce sınıfımızdaki sihirli eşyayı bulmamız gerekiyor. Çünkü bu sihirli şey boyaların bütün renklerini içinde saklamış ancak onu bulursak resim yapmamız mümkün olabilecek..” der ve çocukların sınıf içindeki her şeyle ilgilenmelerini sağlar. Çocuklar bir araştırma ve gözlem süreci içinde sınıflarındaki tüm olasılıkları değerlendirirler ve “bu mu? bu mu?” sorularıyla sihirli nesneyi bulmaya çalışırlar. Bir süre sonra öğretmen çocuklardan birinin yanıtını kabul eder böylece çocuklar resim yapmak üzere hazır hale gelirler. Bu çalışma çocukların her gün içinde buldukları ortamı farklı bir gözle ve farklı bir amaca yönelik olarak inceleme fırsatı sunmaktadır. Sınıf içindeki birçok gözden kaçan ayrıntıya odaklanmak çocuk açısından önemli bir farkındalıktır. Ayrıca her gün rutin olarak yaptıkları bir faaliyet öncesi o faaliyete karşı farklı bir motivasyon sağlaması açısından da önemlidir. Bu çalışma bize yakın ama uzak olan çevremizi keşfetme fırsatı sunar. Dramanın kendini ve çevreyi keşfetme süreci bu çalışmada desteklenmektedir.

Düşünme becerilerinin geliştirilmesindeki fırsatlardan bir diğeri de problem çözmedir. Drama çocuğun problemlere kendine özgü yollarla çözüm bulduğu, kendini ifade etme yollarından biri olarak, düşünme becerilerinin gelişmesinde etkili rol oynamaktadır. Çocukların

buluşçu olarak yetişmesinin öneminin farkında olmayan çok sayıda anne, baba ve öğretmen vardır. Özellikle çocukları küçük yaşta olan aileler için buluş yapma fikri “özel beceri ve yetenekleri gerektiren” sıra dışı bir özellik olarak düşünülür ve bunu başarmanın ancak ileri yaşlarda gerçekleşebileceğine inanılır. Oysaki beyin ve çocuk gelişimi ile ilgili çalışmalar göstermiştir ki erken çocukluk yılları çocuğun zihinsel, sosyal, duygusal ve fiziksel gelişiminin temelleri açısından kritik öneme sahip yıllardır. Çocuklar yaşamlarının ilk yıllarındaki eğitsel fırsatlar sayesinde bütün yaşamlarının kalitesini etkileyecek gelişimsel özellikler gösterirler. Özellikle yaşamın ilk üç yılında beyin biyolojik ve fizyolojik olarak en hızlı değişim ve gelişim içindedir. Düşünme becerilerinin geliştirilmesinde hayaller, semboller, çağrışımlar çocukların bağlantılar kurmasını sağladıkları için çok önemlidir. Bugün artık net olarak bilinmektedir ki beynin farklı kaynaklar tarafından uyarılması beynin gelişimini etkilemektedir. Beynin sol ve sağ yarılarının etkileşime girmesi beyinde çok sayıda yeni ve farklı bağlantıların kurulmasına olanak tanıyacaktı (Bjorklund, 1995).

Buluş yapmak için çocukların doğal merakları ve hayal güçleri onlara yardımcı olur. Burada “buluş” olarak yeni bir icada yönelik ürünün keşfinden bahsedilmemektedir. Çocuğun kendince ürettiği çözümlerden bahsedilmektedir. Albert Einstein “Benim hiçbir özel yeteneğim yoktur ben sadece ölesiye meraklı biriyim.” ifadesiyle merakın sonuçlarına dikkatleri çekmiştir. Merak kişiyi araştırmaya yöneltir. Özellikle erken çocukluk yıllarında çocukların gerek kendileriyle gerek ise yakın çevreleri ve dünya ile ilgili merakları çoktur. Meraklarını sorularıyla dile getirirler. Çocuklar yaşları büyüdükçe daha çok soru sormak yerine kendilerine sorulan sınamaya yönelik sorularla karşılaşır.

Guilford (1984) genel olarak bireylerin iki tip düşünme boyutuna sahip olduğunu belirtmektedir. Bunlardan biri “yakınsak düşünce” (convergent) olarak tanımlanan çok bilinen yanıtlara dayalı, tek doğru yanıt odaklı, mantıksal, doğrusal düşünme boyutudur. Diğeri ise yaratıcı düşüncenin temelini oluşturan birçok olasılığın varlığına dayanan, orijinal, sıra dışı fikirler üretmek demek olan “ıraksak düşünme” (divergent) boyutudur. Geleneksel okul çocukların yakınsak düşünceden ıraksak düşünceye geçmesinde kısıtlı olanaklar sunar. Çocukların üst düzey düşünce becerilerinin gelişmesinde ıraksak düşünce üretmeleri gerekir. Farklılıklar, çeşitlilikler, olasılıklar, bakış açıları, seçenekler, mecaz, bağlantılar, hayal ıraksak düşünceyi besleyecek olanaklardır. Drama ıraksak düşünme için sosyal fırsatlar sunar.

Guilford (1984) yaratıcı düşünmeyi tanımlayan dört zihinsel (esneklik, akıcılık, orijinallik ve yeniden yapılandırma), dört de duyuşsal alan özelliğinden (merak, karmaşıklık, risk alma ve hayal kurma gücü) bahsetmektedirler. Geleneksel okullar, öğrencilerinin yakınsak yani beklenen olası yanıtlarını pekiştirir, oysaki 21.yy’ın gereksinimlerini karşılayacak olan yenilikçi, girişimci, bilim ve bilgi okuryazarı bireylerdir. Geleneksel okul savunduğu değerler ve öğretim yöntemleriyle 21. yüzyılın gereksinimlerini karşılayamaz. Ancak, ıraksak düşünmeyi öğrenmeyi destekleyen okul ve ev ortamları yeni yüzyılın yaratıcı, problem çözücü, özgüvenli, benlik algısı yüksek, olumlu bakış açısına sahip bireylerinin yetişmesine destek verebilir.

Bu nedenle çocukların “ne, neden, nerede, ne zaman, nasıl ve kim” sorularıyla (5n+1k) akıl yürütmelerini sağlamak gerekmektedir. Örneğin okulöncesi çocuklarının çok zevk aldığı aktivitelerden birisi öykü anlatma zamanlarıdır. Hacettepe Üniversitesi Beytepe Anaokulunda “Öykü Bavulu” adı verilen bir aktivite uygulanmaktadır. Bu çalışma sırasında her gün bir

çocuk öykü bavulunu evine götürmekte ve ertesi gün okula gelirken istediği özel eşyalarını ya da seçtiği birkaç nesneyi, eşyayı bavuluna koyarak anaokuluna getirmektedir. Bu aktivite, çantayı dolduran ve okula getiren için gurur kaynağı olurken, diğer çocuklar için de bavuldakilerin tahmin edilmesi yönünde heyecan ve merak kaynağı olmaktadır. Bavulun sahibi bavulda getirdiklerini bazen doğrudan arkadaşlarına göstermekte bazen de ipuçları vererek getirdiklerinin neler olduğunun tahmin edilmesini istemektedir. Çocuklar bavuldaki eşyaları kullanarak 5n+1k soruları sormaya cesaretlendirilirler ve bavulun içindekileri kullanarak öyküler yaratırlar ve birbirlerine anlatırlar. Böylece her çocuğun bavuldaki şeylerle ilgili farklı öyküsü ortaya çıkmaktadır. Son olarak da bavulun sahibi kendi öyküsünü anlatmaktadır. Örneğin bavuldaki bir ayıcık bir çocuğun öyküsünde yolunu kaybetmiş bir ayı iken başka bir çocuğun öyküsünde deniz kenarında kumlarla oynayan bir ayıcık olarak tanımlanabilir. Böylece çocuklar bavuldaki eşyalara verdikleri farklı anlamlarla farklı düşünmenin olasılıklarını somut olarak görmüş olurlar.

Çocukların kendine özgü bir dili bulunmaktadır. Dil ve düşünce eş zamanlı gelişim gösterir. Çocuklar bu anlamda kendi dillerinde konuşurlar. Çocukların kullandığı dil dünyayı nasıl algıladıklarını ve yorumladıklarını gösterir (Bybee & Sund 1990; Weikart & Hohmann, 2000).

Dilin anlamsal özellikleri çocuklara anlatılan öykülerle, onların kendilerinin anlattığı öykülerle gelişir. Çocuklar nesnelere ya da fotoğraflara öyküler yaratarak hayal dünyalarını da geliştirirler. Küçük çocuklarla yapılan drama çalışmalarındaki öykü oluşturma, öyküyü canlandırma, cansız nesnelere canlandırma çocukların hem düşsel hem de düşünsel becerilerini geliştirir.

Öğrenilenlerin çoğu iletişimle ilgili mesajlardır, bu nedenle ne öğrettiğimizden çok nasıl öğrenme ortamı yarattığımız da önemlidir. Sevgi ve ilgi, çocukların öğrenme becerilerini geliştirir ve öğrenme kapasitelerini artırır. Tabii ki çocuğun öğrenme ile ilgili entelektüel öz geçmişi ve zihinsel özellikleri de önemlidir ancak bilinmelidir ki öğrenme çocuğun kendisini duygusal ve fiziksel olarak emniyette hissettiğinde tam olarak gerçekleşebilir. Drama bireyin kendisini geliştirme yönünde bir fırsattır. Özellikle küçük çocukların kendilerini çeşitli şekillerde ifade etmeleri için kaygıdan, rekabetten, mükemmeliyetçilikten soyutlanmış emniyetli bir ortam sağlar (Weikart & Hohmann, 2000). Düşünsel verimlilik ve yaratıcılık baskı altında engellenir. Çocukların kendilerini rahat ifade edebildikleri ortamlarda akademik performansları da artmaktadır. Düşünme bir üretim sürecidir. Drama bu üretim sürecinin kalitesini dolayısıyla verimliliğini etkilemektedir.

Özetlenecek olursa çocukların düşünme becerilerinin geliştirilmesi onların daha kolay ve daha etkili öğreniciler olmasını sağlayacaktır. Aşağıda çocukların nasıl daha kolay öğrenebileceğine ilişkin temel ilkeler sunulmuştur:

1. Aktif Katılım

Öğrenme, öğrenen kişinin aktif, yapıcı katılımını gerektirir.

2. Sosyal Katılım

Öğrenme başlı başına bir sosyal faaliyettir ve öğrenmenin gerçekleşebilmesi için okulun sosyal hayatın katılım merkezi olması gerekir.

3. Anlamlı Faaliyetler

İnsanlar en iyi şekilde gerçek hayatlarına faydalı olacak ve gereksinimleriyle ilgili faaliyetlere katıldıkları zaman öğrenirler.

4. Yeni bilgiyi önceki bilgiler ile ilişkilendirmek

Yeni bilgi hali hazırda anlaşılmiş öğrenilmiş olanların temelleri üzerine inşa edilir.

5. Stratejik olmak

İnsanlar anlamalarına, hatırlamalarına ve sorunları çözmelerine yardımcı olacak etkin ve esnek stratejiler ile öğrenirler.

6. Özdenetim ve öz yapılandırma, önceki bilgileri yeniden yapılandırmak

Öğrenen kişiler öğrenmelerini nasıl planlayacaklarını ve izleyeceklerini, kendi öğrenme hedeflerini nasıl belirleyeceklerini ve hataları nasıl düzelteceklerini bilmelidirler.

7.Ezberden çok anlamamanın hedeflenmesi

Öğrenme ezber ve izole durumların temel alınmasından çok genel prensipler ve açıklamalar doğrultusunda organize edildiği zaman daha iyi gerçekleşir.

8.Öğrencilerin transfer etmeyi öğrenmelerine yardımcı olmak

Öğrenme süreci ve ürünleri gerçek hayatta uygulandığı zaman daha anlamlı bir hal alır.

9.Ahıştırmaya vakit ayırmak

Öğrenme bilişsel bir faaliyettir, süreç içinde gerçekleşir, aceleye getirilemez. Bir alanda uzmanlık oluşturmak için önemli bir zaman ve uygulama dönemleri gerektirir.

10.Gelişimsel ve bireysel farklılıklar

Çocuklar en iyi bireysel farklılıkları göz önüne alındığında öğrenirler.

11. Güdülenmiş öğrenciler yaratmak

Öğrenme öğrenenin motivasyonundan etkilenir. Öğretmenler öğrencilere hal ve tavırları ve ifadeleri ile daha motive olmuş öğrenenler olmaları için yardımcı olabilirler (Vosniadou, 2004).

Yukarıda sayılan öğrenme kolaylaştırıcılarının tamamının kullanıldığı deneyim alanı dramadır. Bu nedenle dramanın çocuk gelişimi için sunduğu bu şansı iyi kullanmak gereklidir.

Kaynaklar

- Aster, V. E. (1994). *Bilgi Teorisi ve Mantık*. Çev: Macit Gökberk. İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Alexander, R. J. (1995) *Versions of Primary Education*. London: Routledge.
- Baklaya, İ. & Tuğrul, B. (1998). Anaokuluna yeni başlayan çocukların okula uyum süreçlerini etkileyen faktörlerin incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Ev Ekonomisi*, 2, Ankara.
- Bjorklund, F.D. (1995). *Children's Thinking. Developmental Functions And Individual Differences*. London: ITP.
- Bybee, W.R., & Sund, B.R. (1990). *Piaget for Educators*. USA: Waveland Press.
- De Bono, E. (1992). *Teach Your Child How To Think?* Newyork: Viking Publication.
- Dodge, D.T., Colker, J.L., & Heroman, C. (2002). *Creative Curriculum For Preschool*. USA: WDC.
- Gardner, H. (1995). Reflections on multiple intelligences. Myths and messages. *Phi Delta Kappan*, 77, 3, 200 – 209.
- Gelb, J.M. (2004). *Leonardo Gibi Düşünmek*. Çev: Tuncer Büyükonat. İstanbul: Beyaz Yayınları.
- Guilford, J.P. (1984). Varieties of divergent production. *Journal Of Creative Behavior*, 18, 1 -10.
- Isenberg, P.J., & Jalongo, R.M. (2001). *Creative Expression And Play In Early Childhood*. New Jersey: Merrill Prentice Hall.
- Oktay, A. (2000). *Yaşamın Sihirli Yılları*, İstanbul: Epsilon Yayıncılık.
- Prashnig, B. (1996). *Diversity Is Our Strength. The Learning Revolution in Action*. New Zealand: Profile Books.
- Sungur, N. (1997). *Yaratıcı Düşünce*. Ankara: Evrim Yayınevi.
- Tipton, D. (2001, September). How your children think and learn. *Teaching/Learning Styles And Methods: Pedagogy, from Lesson Tutor*.

- Tuğrul, B. (2005). *Çocukta Yaratıcılık ve Drama*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Tuğrul, B. (2007). Hacettepe Üniversitesi Beytepe Anaokulu Eğitim Programı Uygulamaları, Ankara.
- Uniceff (2006). *Dünya Çocuklarının Durumu: Dışlanan Ve Görülmeyen*. Uniceff Türkiye Temsilciliği, Ankara.
- Vosniadou, S. (2004). *How Children Learn*. UK, Educational Practices Series-7.
- Weikart ,P.D. & Hohmann, M. (2000). *Küçük Çocukların Eğitimi*. İstanbul: Hisar Vakfı Yayınları.
- Wood, D. (1999). *How Children Think And Learn*. USA: Blackwell Publications.

Summary

Drama as a Creative Process for Developing Thinking Skills in Preschool

Belma TUĞRUL*
Hacettepe Üniversitesi

Earlychildhood period named also as earlychildhood years is the period of growing, learning, playing, and feeling confident for the children. Earlychildhood period includes the six years before the elementary school. This period can be called as crucial with respect to its physical, social, emotional, and cognitive dynamics. The development of thinking skills of children is a dynamic period. Knowing how do thoughts of children change is essential to make a proper and effective communication between children. The thoughts of children are valuable since they are the product of their emotional and cognitive periods. The behaviors are the concrete ways of thoughts. Because of this fact, it is necessary to know the thoughts of the children's behaviors to make an objective interpretation about their behaviors.

Children deserve the special attention and support since they are the adults of the tomorrow. This attention and support should be given since their early years. It is an obvious fact that, children can sometimes be blocked in expressing their ideas and emotions in adults world even if it is not on purpose. Particularly the children in early ages might have some trouble in competencies. However children are the heroes of their ages. Giving respect to them is a child right in the world. To respect this child right, it seems to be essential to remind particular information about how children think.

According to Piaget the period of learning for children means accomadation to the world. Adaptation of child's previous knowledge to new ones is a cognitive process which reflectsdirectly child's thinking skills. Piaget explains the cognitive actions of a child as a result of his or her thinking. It is expected that children can not think as adults do (Bjorklund, 1995). There are many sources for children to learn, and it is up to children to utilize those sources in favor of his or herself. Thinking is the most common activity for children. In addition to this, adults understand about children's thinking less frequently. Bono (1992) emphasized that adults should enhance their thinking abilities by the help of children' view of world.

Thinking is an enjoyable process for children because they play their thoughts. In addition to feeling freedom while thinking, the excitement of investigating something makes thinking enjoyable (Wood, 1999; Vosniadou, 2004). However in traditional schools, the children take risks because of their thinking since there is a high expectation from the children about involving in a common concius. As Rousseau (cited in Alexander, 1995) implied "...childhood has special way of seeing, thinking and feeling; it would be very inaccurate to force children to think in our ways". It is important to make children notice their differences, but the most important thing is to encourage children to be different. One of the

* Prof. Dr., Hacettepe University, Elementary Education Faculty, Preschool Education Department, E-mail: btugrul@hacettepe.edu.tr

basic needs of human beings is acceptance from others (Isenberg & Jalongo, 2001). However, for children waiting for acceptance for every behavior from adults is an obstacle for improvement.

Most of the teachers are afraid of children's uncommon thoughts since it is difficult to handle uncommon ideas for incompetent teachers. One of the important things is to believe the necessity for creative thinking which can be improved by the help of creative teachers and parents (Isenberg & Jalongo, 2001). Children need creative models to be aware of their power for creativity. For being such a model, the easiest and practical way is to ask questions. Improving thinking can be made by asking questions. The purpose of education is not to give knowledge, emotion and thought to the children, in contrast, it is aimed to develop

creating positive attitudes, thoughts and emotions, arousing the curiosity in children. The conventional way of schooling focuses on not asking questions, on finding the only correct answer. Finding the right answer is valuable in these schools. On the other hand, the natural curiosity of children gives emphasis on the questions. It is important to ask the right question not to get the right answer and encourage students to ask the questions that are never asked (Prashing, 1996). Drama is one of the effective methods in developing children's thinking skills. The drama activities especially with the children in early ages have an impact on evoking the experiences which are real, concrete and only belong to the children (Tuğrul, 2005).